

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria siekiama užtikrinti tam tikrus nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme elementus

COM(2013) 821 final – 2013/0407 (COD),

Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl procesinių garantijų baudžiamosiose bylose įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams

COM(2013) 822 final – 2013/0408 (COD),

Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl laikinosios teisinės pagalbos įtariamiesiems arba kaltinamiesiems, kurių laisvė apribota, ir teisinės pagalbos vykdant Europos arešto orderio procedūrą

COM(2013) 824 final – 2013/0409 (COD)

ir Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos Sąjungos įtariamųjų ir kaltinamųjų procesinių garantijų darbotvarkės įgyvendinimo pažanga. Europos baudžiamosios teisenos erdvės pagrindų stiprinimas“

COM(2013) 820 final

(2014/C 226/12)

Pranešėjas **Xavier Verboven**

Europos Parlamentas, 2014 m. sausio 13 d., ir Taryba, 2014 m. sausio 22 d., vadovaudamiesi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsniu, nusprendė pasikonsultuoti su Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetu dėl

Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria siekiama užtikrinti tam tikrus nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme elementus

COM(2013) 821 final – 2013/0407 (COD),

Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl procesinių garantijų baudžiamosiose bylose įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams

COM(2013) 822 final – 2013/0408 (COD),

ir Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl laikinosios teisinės pagalbos įtariamiesiems arba kaltinamiesiems, kurių laisvė apribota, ir teisinės pagalbos vykdant Europos arešto orderio procedūrą

COM(2013) 824 final – 2013/0409 (COD).

Europos Komisija, vadovaudamasi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsniu, 2013 m. lapkričio 27 d. nusprendė pasikonsultuoti su Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetu dėl

Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos Sąjungos įtariamųjų ir kaltinamųjų procesinių garantijų darbotvarkės įgyvendinimo pažanga. Europos baudžiamosios teisenos erdvės pagrindų stiprinimas“

COM(2013) 820 final.

Užimtumo, socialinių reikalų ir pilietybės skyrius, kuris buvo atsakingas už Komiteto parengiamąjį darbą šiuo klausimu, 2014 m. kovo 12 d. priėmė savo nuomonę.

497-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2014 m. kovo 25–26 d. (kovo 25 d. posėdis), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė šią nuomonę 139 nariams balsavus už, 1 – prieš ir 9 susilaikius.

1. Išvados ir rekomendacijos

Komitetas teigiamai vertina pasiūlymus dėl direktyvų ir Komisijos rekomendacijas dėl nekaltumo prezumpcijos, vaikų ir pažeidžiamų asmenų grupių procesinės apsaugos ir laikinosios teisinės pagalbos ir jiems pritaria.

1.1 Tačiau siekdamas užtikrinti tvirtesnius šių pasiūlymų pagrindus ir tikslus jis išdėsto jam iškilusias tam tikras abejones.

1.2 Dėl nekaltumo prezumpcijos EESRK nori pabrėžti, kad nė vienas asmuo negali būti laikomas kaltu tol, kol nepaskelbtas galutinis sprendimas, ir ši teisė yra neatimama. Komitetas pabrėžia, kad norint, kad piliečiai pasitikėtų teisės sistema, teisėjai privalo būti „atsparūs“ bet kokio pobūdžio spaudimui ar poveikiui, ypač žiniasklaidos. Todėl svarbu, kad žiniasklaidos priemonės, neapribodamos konstitucijoje įtvirtintos spaudos laisvės, pačios stengtųsi neprisiimti teisminių institucijų vaidmens.

1.3 Vaikų apsaugos baudžiamosiose bylose klausimu Komitetas nori atkreipti dėmesį, kad vaikai, kai iš jų atimama laisvė, atsiduria labai pažeidžiamoje padėtyje turint omenyje pavojų, kurį laisvės apribojimas kelia jų psichinei ir fizinei sveikatai. Šiuo klausimu Komitetas taip pat pabrėžia, kad pirmenybę būtina teikti toms iniciatyvoms, kuriomis siekiama su baudžiamuoju procesu susidūrusius vaikus kuo greičiau integruoti į visuomenę ir kasdienį gyvenimą.

1.4 Laikinosios teisinės pagalbos srityje Komitetas teigiamai vertina tai, kad pasiūlymo dėl direktyvos principai taikomi ir asmenims, dėl kurių išduotas Europos arešto orderis. Be to, jis pritaria rekomendacijai, kurioje raginama dėti reikiamas pastangas, kad būtų labiau suderinti kriterijai, kuriais remiantis priimami sprendimai dėl teisės į teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose. Vis dėlto Komitetas atkreipia dėmesį į tai, kad baudžiamosiose bylose teikiama teisinė pagalba negali būti apribota dėl to, kad kai kurios valstybės narės patiria biudžeto sunkumų. Be to, Komitetas kelia klausimą, ar nebūtų įmanoma Europos Sąjungos lygmeniu skirti reikiamų lėšų susidariusiai padėčiai įveikti, pavyzdžiui, tam panaudoti Europos Sąjungos fondą.

1.5 Komitetas atkreipia dėmesį, kad pasiūlymų dėl direktyvų dėl nekaltumo prezumpcijos ir dėl vaikų apsaugos baudžiamosiose bylose taikymo sritis apsiriboja tik baudžiamaisiais procesais. Komitetas mano, kad baudžiamojo proceso sampratą pagal analogiją su Europos žmogaus teisių teismo praktika Europos teisėje turėtų būti galima aiškinti savarankiškai, neatsižvelgiant į procesų klasifikaciją valstybėse narėse. Kad būtų kuo geriau užtikrinta ši savarankiško aiškinimo galimybė, Komitetas rekomenduoja iš pasiūlymų dėl direktyvų konstatuojamųjų dalių išbraukti nuostatą, kad garantijos nesuteikiamos administraciniuose procesuose, kuriose skiriamos sankcijos.

1.6 Dėl direktyvos dėl nekaltumo prezumpcijos 8 straipsnyje aptariamo teismo proceso, kuriame asmuo nedalyvauja, EESRK pažymi, kad pagal šią nuostatą baudžiamasis procesas nedalyvaujant kaltinamajam gali vykti tik tuomet, jei buvo aiškiai nustatyta, jog jis žinojo apie numatytą teismo posėdį. Kadangi dėl šios nuostatos gali kilti sunkumų, kai kaltinamojo gyvenamoji vieta nėra žinoma, Komitetas rekomenduoja konkrečiai nurodyti, kad valstybėms narėms leidžiama numatyti atskirą pranešimo apie teismo posėdį tvarką, taikomą asmenims, kurių gyvenamoji vieta nėra žinoma (pavyzdžiui, teismo šaukimą paskelbti policijos nuovadoje).

2. Komisijos pasiūlymų santrauka

2.1 2013 m. lapkričio 27 d. Europos Komisija paskelbė keletą naujų priemonių dėl procedūrinių garantijų baudžiamosiose bylose.

2.2 Šios priemonės yra dalis su procedūrinėmis garantijomis baudžiamosiose bylose susijusios teisėkūros programos, kurią visų pirma sudaro Direktyva 2010/64/ES dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese, Direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese ir Direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą ir teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis.

2.3 Šia teisėkūros programa, kurioje nustatomos būtiniausios procedūrinės garantijos baudžiamosiose bylose, siekiama, pirma, ES piliečiams visoje Europos Sąjungoje užtikrinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir, antra, sustiprinti valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą jų atitinkamomis teisinėmis institucijomis, kad būtų sudarytos palankios sąlygos teismo sprendimų tarpusavio pripažinimui.

2.4 Nagrinėjamą dokumentų rinkinį sudaro trys pasiūlymai dėl direktyvų. Jos yra skirtos nekaltumo prezumpcijos, vaikams baudžiamosiose bylose suteikiamos procesinės apsaugos ir teisės į laikinąją teisinę pagalbą klausimams.

2.4.1 Dėl pasiūlymo dėl direktyvos dėl nekaltumo prezumpcijos

2.4.1.1 Tai, kad baudžiamojoje byloje kaltinami asmenys turi būti laikomi nekaltais tol, kol teismas nepatvirtino, kad jie yra kalti, yra vienas iš svarbiausių baudžiamojo proceso principų ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pagrindas. Nekaltumo prezumpcijos principo turinys apibrėžtas Europos žmogaus teisių teismo praktikoje.

2.4.1.2 Pasiūlymo dėl direktyvos tikslas – direktyvoje išdėstyti tam tikrus nekaltumo prezumpcijos principo aspektus, kad būtų užtikrintas kuo veiksmingesnis šios nekaltumo prezumpcijos laikymasis Europos Sąjungoje.

2.4.1.3 Direktyva apibrėžiami šie nekaltumo prezumpcijos aspektai: 1) draudimas valdžios institucijoms kaltinamąjį, kuris dar nenuteistas, viešuose pareiškimuose ir oficialiuose sprendimuose apibūdinti kaip nuteistąjį; 2) prievolė įrodyti kaltumą tenka baudžiamąjį persekiojimą vykdančiai šaliai ir kilus abejonei kaltinamas asmuo turi būti išteisintas; 3) teisė savęs neapkaltinti ir neduoti parodymų prieš save; 4) teisė tylėti; 5) kaltinamojo teisė dalyvauti nagrinėjant bylą teisme.

2.4.2 Dėl pasiūlymo dėl direktyvos dėl procesinių garantijų, suteikiamų vaikams baudžiamosiose bylose

2.4.2.1 Direktyva 2010/64/ES buvo priimta siekiant bet kokiam asmeniui, nekalbančiam proceso kalba arba jos nesuprantančiam, užtikrinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Gali būti ir kitokių, su kalba nesusijusių kliūčių, dėl kurių kaltinamasis nėra pajėgus tinkamai sekti savo baudžiamosios bylos ar joje dalyvauti, pavyzdžiui, jo jaunas amžius ar protinė negalia.

2.4.2.2 Europos Komisija parengė pasiūlymą dėl direktyvos, kad vaikams užtikrintų teisę į teisingą baudžiamosios bylos nagrinėjimą. Direktyvoje teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ketinama įtvirtinti užtikrinant: 1) vaiko ir tėvų pareigų turėtojo teisę gauti informaciją apie papildomas teises, kuriomis vaikai gali pasinaudoti pagal minėtą direktyvą arba ją perkėlus į nacionalinę teisę; 2) platesnę advokato pagalbą; 3) teisę į individualų vertinimą; 4) teisę prašyti atlikti sveikatos patikrinimą laisvės apribojimo atveju; 5) prievolę atliekant vaikų apklausą daryti garso ir vaizdo įrašą; 6) tai, kad laisvės apribojimas būtų taikomas tik kraštutiniu atveju; 7) specialias sąlygas laisvės apribojimo atveju; 8) teisę į savalaikį ir kruopštų jų bylų nagrinėjimą; 9) teisę į ne viešus teismo posėdžius; 10) vaiko ir tėvų pareigų turėtojo teisę dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą; 11) teisę į teisinę pagalbą.

2.4.2.3 Panašios garantijos yra numatytos pažeidžiamoje padėtyje esantiems suaugusiems asmenims. Tačiau, kadangi sudėtinga tiksliai apibrėžti, ką reiškia „pažeidžiamoje padėtyje esantis suaugęs asmuo“, Komisija nusprendė šias garantijas išdėstyti ne direktyvoje, o rekomendacijoje.

2.4.3 Dėl pasiūlymo dėl direktyvos dėl laikinosios teisinės pagalbos

2.4.3.1 Direktyvoje 2013/48/ES įtvirtinama teisė į advokato pagalbą. Kad šia teise galėtų pasinaudoti visi, teisinė pagalba turi būti suteikiama visiems asmenims, neturintiems pakankamai finansinių išteklių pasinaudoti advokato paslaugomis.

2.4.3.2 Komisija pateikia rekomendaciją dėl galimybės gauti teisinę pagalbą suteikimo kriterijų ir šios pagalbos kokybės ir veiksmingumo garantijų. Paprasta rekomendacija apsiribota atsižvelgiant į sąnaudas, kurias dėl šios priemonės galėtų patirti valstybės narės, ir kartu laikantis Sąjungos veiksmų proporcingumo principo.

2.4.3.3 Tačiau, kad advokato pagalba būtų iš tiesų užtikrinta būtiniausiais atvejais, Komisija siūlo direktyvą dėl laikinosios teisinės pagalbos. Pasiūlyme dėl direktyvos numatyta, kad valstybės narės privalo nevilkindamos, t. y. nelaukdamos, kol atitinkamos valstybės narės kompetentingos institucijos priims galutinį sprendimą dėl teisinės pagalbos suteikimo (arba nesuteikimo), suteikti teisinę pagalbą dviem atvejais: 1) kai asmenų laisvė yra apribota, 2) kai tai yra asmenys, dėl kurių išduotas Europos arešto orderis ir kurių laisvė apribota arešto orderį vykdančioje valstybėje narėje.

3. Pastabos

3.1 Komitetas palankiai vertina Europos Komisijos pasiūlymus ir jiems pritaria. Jie vienareikšmiškai laikomi tinkamais.

3.2 Tačiau dėl pasiūlytų dokumentų Komitetas turi tam tikrų pastabų, kurias išdėsto toliau. Vienos jų yra veikiau bendro pobūdžio, o kitos labiau susijusios su techniniais ir teisiniais aspektais. Nepaisant šių pastabų Komitetas pritaria minėtų pasiūlymų esmei ir tikslams ir pastabas pateikia tik norėdamas juos patobulinti.

3.3 *Bendrosios pastabos*

3.3.1 Dėl nekaltumo prezumpcijos

3.3.1.1 Komitetas visiškai pritaria nekaltumo prezumpcijos stiprinimui, kaip numatyta pasiūlyme dėl direktyvos, kuria siekiama užtikrinti tam tikrus nekaltumo prezumpcijos elementus.

3.3.1.2 Šiuo klausimu EESRK nori pabrėžti, kad nė vienas asmuo nėra kaltas tol, kol nepaskelbtas galutinis sprendimas, ir ši teisė yra neatimama. Komitetas pabrėžia, kad norint, kad piliečiai pasitikėtų teisės sistema, teisėjai privalo būti „atsparūs“ bet kokio pobūdžio spaudimui ar poveikiui, ypač žiniasklaidos. Todėl svarbu, kad žiniasklaidos priemonės, neapribodamos konstitucijoje įtvirtintos spaudos laisvės, pačios stengtųsi neprisiimti teisminių institucijų vaidmens.

3.3.2 Dėl vaikų ir pažeidžiamų asmenų procesinės apsaugos

3.3.2.1 Komitetas taip pat visiškai pritaria pažeidžiamų asmenų, ypač vaikų teisių stiprinimui baudžiamosiose bylose, kaip numatyta pasiūlyme dėl direktyvos dėl pagrindinių vaikams suteikiamų garantijų ir siūlomoje rekomendacijoje, kuria siekiama, kad pažeidžiami asmenys būtų tokiais pripažinti ir kad būtų atsižvelgta į jų poreikius.

3.3.2.2 Vaikai, kurie dažnai dėl jų socialinių sąlygų ar aplinkos pradeda nusikalstamą veiklą, apribojus jų laisvę atsiduria labai pažeidžiamoje padėtyje turint omenyje neišvengiamą pavojų jų fiziniam, protiniam ir socialiniam vystymuisi.

3.3.2.3 Komitetas kartu pabrėžia, kad pirmenybę būtina teikti toms iniciatyvoms, kuriomis siekiama su baudžiamuoju procesu susidūrusius vaikus kuo greičiau integruoti į visuomenę ir kasdienį gyvenimą.

3.3.2.4 Dėl nuostatos, pagal kurią numatoma, kad vaikų teisė į privalomą advokato skyrimą taikoma ir baudžiamiesiems procesams, kurie gali baigtis nutraukus bylą, taikymo Komitetas mano, kad būtų naudinga patikslinti, jog ši teisė taikoma imantis ir kitų priemonių nei persekiojimas.

3.3.3 Dėl laikinosios teisinės pagalbos

3.3.3.1 Komitetas pritaria pasiūlyme dėl direktyvos išdėstytiems principams, pagal kuriuos „laikinoji teisinė pagalba“ užtikrinama tais atvejais, kai galimybė pasinaudoti advokato paslaugomis yra būtiniausia.

3.3.3.2 EESRK teigiamai vertina tai, kad šie principai taikomi ir asmenims, dėl kurių išduotas Europos arešto orderis. Galiausiai Komitetas pritaria rekomendacijai, kurioje raginama dėti reikiamas pastangas, kad būtų labiau suderinti kriterijai, kuriais remiantis priimami sprendimai dėl teisės į teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose.

3.3.3.3 Vis dėlto Komitetas atkreipia dėmesį į tai, kad baudžiamosiose bylose teikiama teisinė pagalba negali būti apribota dėl to, kad kai kurios valstybės narės patiria biudžeto sunkumų. Be to, Komitetas kelia klausimą, ar nebūtų įmanoma Europos Sąjungos lygmeniu tam skirti reikiamų lėšų, pavyzdžiui, panaudoti Europos Sąjungos fondą.

3.4 *Abejonių keliantys teisiniai ir techniniai aspektai*

3.4.1 Dėl pasiūlymų dėl direktyvų dėl nekaltumo prezumpcijos ir dėl vaikų apsaugos baudžiamosiose bylose taikymo srities

3.4.2 Ir pasiūlymo dėl direktyvos, kuria siekiama užtikrinti tam tikrus nekaltumo prezumpcijos elementus, ir pasiūlymo dėl direktyvos dėl baudžiamosiose bylose vaikams suteikiamų procesinių garantijų taikymo srities apibrėžtyje nurodoma, kad ši apsauga suteikiama tik baudžiamajame procese.

3.4.3 Pasiūlymo tekste nepatikslinama, kas konkrečiai laikoma „baudžiamuoju procesu“. Todėl gali kilti klausimas, ar omenyje turimos tik valstybėse narėse „baudžiamaisiais procesais“ laikomi procesai ar ši samprata pasiūlymuose dėl direktyvų vartojama platesne prasme ir gali, pavyzdžiui, apimti ir administracinius procesus, kuriuose skiriamos sankcijos.

3.4.4 Pagal nusistovėjusią Europos žmogaus teisių teismo praktiką, ar tam tikras procesas yra baudžiamasis, ar ne, nustatoma pagal Engel kriterijus, t. y.: 1) klasifikaciją pagal nacionalinę teisę; 2) teisės pažeidimo pobūdį; 3) sankcijos pobūdį ir griežtumą. Todėl teisės į teisingą teismo procesą užtikrinimo srityje Europos žmogaus teisių konvencijoje daug administracinių procesų laikoma baudžiamaisiais. Tokia teismo praktika siekiama, kad valstybės negalėtų išvengti su pagrindinėmis garantijomis susijusių prievolių vien tik manipuliudamos tam tikro proceso klasifikavimu.

3.4.5 Todėl bent jau reikėtų Teisingumo Teismui sudaryti galimybę pateikti „baudžiamojo proceso“ sampratos aiškinimą neatsižvelgiant į klasifikacijas valstybių narių nacionalinėje teisėje. Priešingu atveju iškiltų realus pavojus, kad direktyvose įtvirtintos garantijos nepasieks savo tikslo.

3.4.6 Vis dėlto pasiūlymo dėl direktyvos, kuria siekiama užtikrinti tam tikrus nekaltumo prezumpcijos elementus, šeštoje konstatuojamojoje dalyje labai aiškiai nurodoma, kad direktyva taikoma tik baudžiamajam procesui ir kad į šios direktyvos taikymo sritį nepatenka administraciniai procesai, kuriuose skiriamos sankcijos.

3.4.7 Dėl šios konstatuojamosios dalies sudėtinga „baudžiamojo proceso“ sampratą aiškinti plačiąja prasme, kaip siūlo ir mano esant būtina Europos žmogaus teisių teismas tų pačių teisių ir principų, kurie yra nagrinėjamų direktyvų objektas, srityje. Todėl Komitetas mano, kad šią konstatuojamąją dalį reikėtų išbraukti.

3.4.8 Dėl direktyvos dėl nekaltumo prezumpcijos 8 straipsnyje aptariamo teismo proceso, kuriame asmuo asmeniškai nedalyvauja

3.4.9 8 straipsnyje nurodoma, kad valstybės narės gali numatyti galimybę baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teisėjui priimti teismo sprendimą nedalyvaujant kaltinamajam, bet tik su sąlyga, kad pastarajam buvo laiku ir asmeniškai įteiktas teismo šaukimas ir tokiu būdu jis buvo informuotas apie numatytą teismo posėdžio laiką ir vietą, arba jis kitomis priemonėmis faktiškai gavo oficialią informaciją apie numatytą teismo posėdžio laiką ir vietą tokiu būdu, kad **buvo aiškiai nustatyta**, jog jis žinojo apie numatytą teismo posėdį.

3.4.10 8 straipsnyje nėra numatyta galimybės procesą tęsti (*in absentia*), jei kaltinamojo gyvenamoji vieta nėra žinoma ir todėl jam negali būti įteiktas teismo šaukimas. Tokiais atvejais teismo šaukimą būtų galima paskelbti policijos nuovadoje.

2014 m. kovo 25 d., Briuselis

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Henri MALOSSE